

ՍԱԼԱՐԿՈՒՄ Ս. ՅԱԿՈԲԱՅ ՏԱՃԱՐԻՆ

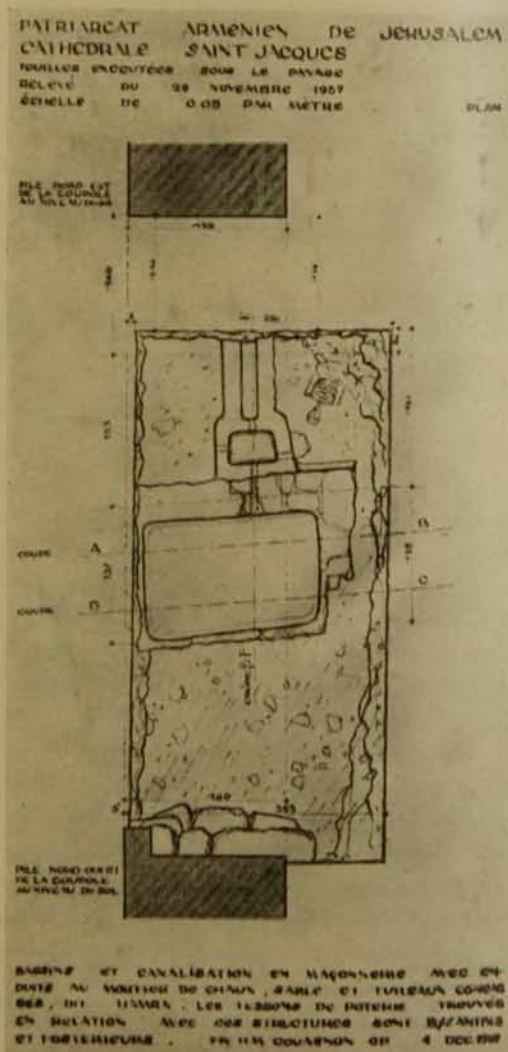
ԵՒ ՊԱՏԱՀԱԿԱՆ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ ԱՅԴ ԱՌԹԻՒ

Հին Շիրոնիաթի ՄԸ ՄՆԱՅՈՐԴԸ. — Պեղումներ կատարուեցան նաեւ հիւսիսային երկու կեղրոնական սիւներու մէջտեղը, այսինքն Առաքելական Աթոռին ետեւը: Այստեղ երեւան ելաւ հին կառոյցի մը մնացորդը, որուն ինչ ըլլալը կամ ինչ նպատակի ծառայելը քաղաքիս մէջ մնացած եւ հնագէտ ճանչցուած անձեր եւս դժուարացան ըսել: Այս կառոյցը (ՏԷ- Պ-1էր Բէ- 3) կը

մէջ՝ պարագլուխան վրայ, իսկ երրորդը՝ արեւելեան կողմը, լաւ շինուած եւ լաւ վիճակի մէջ պահուած ագուգայի մը վրայ, որ իր կարգին կ'երթար կը կորսուէր հողին տակ, դէպի աջակողմեան դասի սիւնին ներ-

Թիւ 3, հին կառոյցի մը մնացորդը, երեւան էլած Ս. Յակոբայ Տաճարի յատկէն:

Թիւ 4, Բիւ 3 պատկերին յատկազօծը. երկու պատկերներ կը ճային իրարու հակառակ ուղղութեամբ. սոյն յատկազօծին ներքեւի մասը կառոյցին արեւմեան կողմն է:

բաղկանար մօտաւորապէս 170 սմ. × 130 սմ. յատակով աւազանէ մը, որուն արեւելեան կողմը բազուկի մը լայնրով ծակ մը կը բացուէր ուրիշ փոքրագոյն աւազանիկի մը վրայ, որ ունէր 40 սմ. × 30 սմ. տարածութիւն: Այս աւազանիկն ալ ունէր ուրիշ երեք ծակեր, որոնցմէ երկուրը կը բացուէին հիւսիս եւ հարաւ, ներկայ վիճակի

քել: Այստեղ եւս, փորուածքին հարաւ-արեւելեան անկիւնը (Տէ-Պ-Գէ-Է-Բէ-4) 135, սմ. խորութեան մէջ երեւան եկաւ ուրիշ փխրունացած կմախք մը:

Այս բոլոր փորուածքները, իրենց պարունակութեամբ հանդերձ չափազորուելէ եւ պատկերահանուելէ(*) վերջ, ըստ առաջնայն ծածկուեցան հողով, ամրացուեցան լողով եւ ապա ձեռնարկուեցաւ մարմարապատման աշխատանքին:

ՄԱՐՄԱՐԱՊԱՏՈՒՄ. — Պէտք է ըսել որ մարմարապատման գործը ի սկզբան բաւական մեծ դժուարութեան բաղխեցաւ. նախ որովհետեւ Ս. Յակոբայ Տաճարին մէջ եր-

նրու իրարմէ ունեցած հեռաւորութիւնը 10 սմ. աւելի է արեւմտեան սիւներու համապատասխան միջոցէն: Հարաւային թեւի լայնքը 260 սմ. է, կեղրոնական սիւներէն դէպի հարաւային պատ հաշուելով. մինչդեռ հիւսիսային թեւի լայնքը արեւմտեան սիւնէն դէպի հիւսիսային պատ հաշուելով 380 սմ. է, իսկ արեւելեան սիւնէն հաշուելով՝ 329 սմ. է: Բաց աստի, եկեղեցիին կարգ մը մասերը արդէն իսկ ի հնուց մարմարապատուած էին(*), որոնց մէջտեղերը պէտք էր ամբողջացնէինք մենք. նախկին մարմարապատումն ալ ճշգրիտ չափերու վրայ չէր կատարուած, մինչդեռ նոր մար-

Թիւ 5. Ս. Յակոբայ սալալասակը մարմարապատման վերջ:

կրաչափօրէն ճշգրիտ չափ գրեթէ գոյութիւն չունի. իրարու համապատասխան գիծեր եւ միջոցներ միշտ իրարմէ քիչ մը պակաս կամ աւելի են: Օրինակ, եկեղեցիի արեւմտեան պատը արեւելեան պատէն մէկ մետր երկայն է. հարաւայինը՝ հիւսիսայինէն 40 սմ. երկայն է. արեւելեան կեղրոնական սիւ-

մարները ճշգրիտ չափերով կտրուած սալ-քարեր էին: Սալարկող վարպետը սակայն կերպով մը կրցաւ չաղթահարել այս զրկուարութեանց:

(*) Ի հնուց մարմարապատուած էին Ս. Գլխա-գրի մատրան առջևի ընդարձակ միջոցը, եկեղեցիի հիւսիսային թեւին մէջ, Մեծ Ատեանի մէջտեղի մասը, եկեղեցիին զմբէթին շերտը եւ մէկ ու կէս մետր լայնքով ճամբայ մը՝ դասէն անմիջապէս դուրս, հիւսիսային պատէն մինչև հարաւային պատ:

(*) Առնուեցան 50 նկարներ, իւրաքանչիւրէն չորսական օրինակ, որոնցմով կադմուսեցան չորս աւագներ, որոնցմէ մին կը մնայ ի Պատրիարքարան եւ ուրիշ մը Գանձատուն:

եկեղեցիին հարստային թեւր սալարկուեցաւ յար եւ նման հիւսիսային թեւի նախկին սալարկին: Այսինքն մարմարները դրուեցան շէշէ՝ յարարեալաբար եկեղեցիի պատերուն: Մարմարներու իրարու միացման կէտերուն մէջ գետեղուեցան 3 սմ. լայնքով «Լ» մարմարեայ երիզներ (Տե՛ս Պատկեր 5): Արեւմտեան պատի ամբողջ երկայնքին, 1.50 մետր լայնքով սալարկուեցաւ յար եւ նման դասէն անմիջապէս դուրս գոյութիւն ունեցող նախկին սալարկին — քարերը շեղակի եւ մէջտեղեր սեւ երիզաքարերով: Իսկ եկեղեցիի մնացեալ մասին, այսինքն ատենի հիւսիսային եւ հարաւային կողմերու եւ եկեղեցիին ամբողջ նախնի մարմարները դրուեցան եկեղեցիի պատերուն շէշէ՝, եւ միացման կէտերուն գետեղուեցան չէշէ երիզաքարեր:

Մարմարը իր անկուի ձեւին մէջ քերուած էր Խաղիայէն եւ կտրուած ու սահուն ողորկութեամբ յղկուած էր Սմման, երկրի միակ մարմարի գործարանին մէջ: Շեղակի դրուած մարմարներուն չափն էր 50 × 50 սմ., իսկ՝ հորիզոնական դրուածներուն՝ 40 × 40 սմ.: Սալարկուեցաւ մօտաւորապէս 140 քառ. մետր տարածութեամբ յատակ: Սալարկումը աւարտեցաւ 1957 Դեկտեմբերի վերջերը:

ՈՐՄԱՍԻՒՆԵՐ. — Կեդրոնական սիւներու կարգին՝ արեւմտեան պատին մէջ կիսովին թաղուած երկու որմասիւններ կան: Ասոնց ստորոտը ծածկող յախճապակիները թուլցած ըլլալով, ամբողջութեամբ վար առնուեցան վերստին ամրացնելու համար: Յախճապակիներու շարքը վար առնուելէն ետքը երեւան եկաւ սիւներու իսկական երեսը: Շինուած էին անոնք լաւ տաշուած մեծկակ քարերով, որոնք ծածկուած էին մեծ ու մանրիկ հարիւրաւոր խաչերով (Տե՛ս Պատկեր 6): Ասիկա անսովոր երեւոյթ մը չէ՝ Ս. Երկրի հին եկեղեցիներու համար: Սրինակ, Ս. Յարութեան Տաճարի մեր Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիի պատերն ու սիւներն ալ ծածկուած են նման հազարաւոր խաչիկներով: Սիւներուն անկիւնները վերէն վար տաշուած եւ գոգաւորուած էին: Այս ձեւով գոգաւորուած են նաեւ այս որմասիւններու հանդիպակաց՝ եկեղեցիի գաւթին հաստահեղոյս սիւները, որոնք տարիներ առաջ մաքրուելով զիրենք երբեմն ծածկող

ձեւին, կը պարզեն այսօր իրենց քարային գեղեցիկ ու ժականութիւնը:

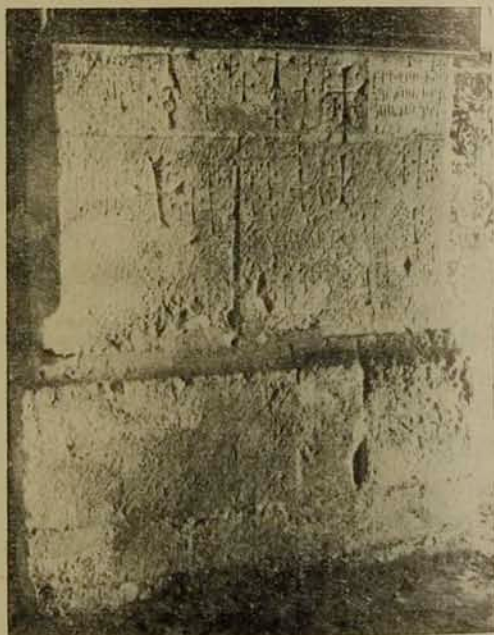
Հիւսիսային որմասիւնի բացուած մասին հիւսիսային անկիւնը, հնադրոշմ գիրերով արձանագրութիւն մը երեւան ելաւ սալարունակութեամբ.

ԻՐԻՍՈՍԷ ԽԼԶ(Ս)

ՊՐ ՀԱՄԻՆՍԻՒՆ Ե(Ի)

ՀՕՐԵ ԹՎ. ՊԿԳ.

վերոյիշեալ ՊԿԳ = 863 հայկական թուականը կը համապատասխանէ Փրկչական 1414 թուականին: Հին արձանագրութիւններով ժխտ եւ նորերով հարուստ Ս. Յակոբայ Տաճարին շէշէ՝ չէ՝ այժմ գոյութիւն ունեցող եւ մեզի ծանօթ էրէրէ՝ հնագոյն արձանագրութիւնն է այս: Մեզի ծանօթ հնագոյն արձանագրութիւնը կը գրտնուի Պօղոս - Պետրոսի մատրանց վերելից

թիւ 6, Ս. Յակոբայ Տաճարի հիւսիս-արեւմտեան որմասիւնը, յախճապակիները վար առնուելէն վերջ: 1414 թուականաւ արձանագրութիւնը պատկերին վերի աջ անկիւնէն է: Հարաւ-արեւմտեան սիւնի գոթիկ վար մասն ալ ծածկուած է մեծ ու մանրիկ խաչերով:

հին եւ գեղաբանդակ տախտակէ դրան վրայ, ՊԵ = 805, որ կը համապատասխանէ 1356 թուականին(*):

(*) Այս թուականը Սաւաւանեանի կողմէ սխալմամբ կարդացուած է ՊԻ = 820, և հետեւ.

Հնագէտներ փափաքեցան որ գէթ այս սիններու բացուած մասը չծածկուի: Սակայն նկատի ունենալով որ կապոյտ յախճապակիներու միակտուր գեղեցկութիւնը պիտի կոտրուէր մերկացած որմասիւններու այս պարզ գեղեցկութեամբ, աւելի յարմար սեպուեցաւ վերածածկել զանոնք իրենց նախկին յախճապակիներով: Հիւսիսային որմասիւնի արծանագրութիւնը միայն, և համապատասխան կոտոր մը հարաւային որմասիւնի վրայ՝ բաց ձգուեցան նմոյշի համար:

ՈՐՄԱՆԿԱՐՆԵՐ. — Սրբոց Յակոբեանց Միաբանական շրջանակի մէջ տարածուած՝

բայց ոչ մէկ ականատեսի կողմէ հաստատուած զրոյցի մը համաձայն, Ս. Յակոբայ Տաճարի բոլոր պատերը ծածկող այժմու նկարներու ներքեւ իրենց հին նմանակները գոյութիւն ունէին: Այդ զրոյցին հիմնաւոր ըլլալն ալ հաստատուեցաւ այս առթիւ:

Ս. Յակոբայ Տաճարի պատերը ամբողջութեամբ ծածկուած են յախճապակիով, պատկերով և ձևիով: Դետնէն շուրջ մէկ ու կէս մեթր բարձրութեամբ բոլոր պատերը և սինները ծածկուած են ճերմակ խորքի վրայ կապոյտ-ծաղկանկար Քէօթահիական ընտիր յախճապակիով, զրուած 1712ին եղիա վանականի ձեռամբ: Անկէ

Թիւ 7, Քառասուն Մանկանց այժմու նկարը, պատաստի վրայ:

Թիւ 8, Քառասուն Մանկանց հին որմանկարը, այժմու պակեթին ներքեւէն ելած:

բար վերածուած է 1371 ժրկչական թուականի («Պատմ. Մտուսողեմի, Բ. հատոր, էջ 1226»):

Իսկ եկեղեցիի արտաքին մասին վրայ գտնուած երկու հնագոյն արձանագրութիւնները կուգան ժի. Գարէն: Այս մասին հետեւեալ ծանօթութիւնը կայ Սաւալանեանցի վերոյիշեալ գրքին մէջ, էջ 1219ի վրայ. «1835 թուին Ս. Յակոբայ վերնասան շինութեան առթիւ հին պատերը քանդուած ժամանակ քանդակաւոր խաչքար մը երեւան կ'եղլէ, հետեւեալ յիշատակագրութեամբ. «Ի թուին հայոց Ո (= 1151)»։ Այս խաչքարը այժմ ազուցուած է նոյն վերնասան արեւմտեան արտաքին պատին վրայ: Նոյն վերնասան հիւսիսային արտաքին պատին վրայ ազուցուած է հնազոյն խաչքար մը հետեւեալ քերի արձանագրութեամբ. «Քս ողջորմեա ... հոգւոյն ամէն. ՈԲ (= 1153)»։

Հնագոյն այս երկու թուականներուն և վերոյիշեալ 1356 թուականի միջև ինկող թուականով մը մեզի ծանօթ ուրիշ արձանագրութիւն չկայ Ս. Յակոբայ Տաճարին ներսը կամ դուրսը:

վեր, շուրջ մարդահասակ մը բարձրութեամբ կայ նկարներու առաջին շարքը որ կը շրջանակէ ամբողջ եկեղեցին և սինները: Ապա 30-35 սանդիմեթր դուրս երկընցած գորնիշէ մը վեր կայ մօտ երկու մարդահասակ բարձրութեամբ խոշոր պատկերներու ուրիշ շարք մը: Պատկերները թէ՛ վերը և թէ՛ վարը, ամբօրէն իրարու ազուցուած են միակտուր դարձած շրջանակներով և կազմած են անբաժանելի ամբողջութիւն մը: Պատկերներէն վեր պատերը և ամբողջ առաստաղը ընտիր ձևիով ծածկուած են: Առաստաղին ձեւերը սկսած են արդէն թափթփիլ:

Վերոյիշեալ զրոյցին ստուգութիւնը

հաստատելու հետաքրքրությունները քակուեցան եկեղեցիի երկու մուտքերուն աջ կողմերը գտնուած երկու պատկերները, որոնք կղզիացած էին միւս պատկերներէն իրենց քովի որմասիւններով: Հակառակ որ այս պատկերները ընդհանուր շարքին չէին միացած, այնքան ալ դիրքին չեղաւ զանոնք իրենց տեղերէն հանելը, ինչ որ ուրիշ փոքր ապացոյց մըն էր մեր նախնեաց դարերու նախատեսութեամբ գործ ընելու մտայնութեան: Երբ պատկերները վերցուեցան երկուքի ներքեւէն ալ իրենց յար եւ նման նախատիպերը մէջտեղ ելան, սա կարելորդ տարբերութեամբ որ հինները ուղղակի պատին վրայ նկարուած էին, թերեւի բացատրութեամբ՝ «Փրեսքո»ներ էին: Ուրիշ յատկանշական տարբերութիւնն այն էր որ սկզբնատիպերը համեմատաբար աւելի ճարտար ձեւեր գործեր էին քան պատառին վրայ գծուած այժմու գործածական պատկերները (*): Աւագ դրան կողքինը Բառասուն Մանկանց պատկերն էր, իսկ Ս. Մակարի դրան քովինը՝ Երուսաղէմի Ս. Տեղերուն հետաքրքրական մէկ նկարը: Բառասուն Մանկանց Փրեսքոյի մէջ, բացի դէմքերու վերի շարքէն, մնացեալ մասին ծեփը, ժամանակին ամբողջութեամբ ինկած է, եւ նկարը ապա ամբողջացուած է նուազ ճարտար տարբեր ձեւեր մը կողմէ: Այսպէս՝ յատկանշական մեծ տարբերութիւններ չկային Փրեսքոյի եւ պատառի վրայ նկարուած պատկերներուն միջեւ: (Տե՛ս Պատկեր Դ- 7 և 8):

Զգայացունց նորութիւնը սակայն մէջտեղ ելաւ «Տեառնական» կոչուած պատկերին վերացումով: Այս մեծ պատկերը կը գտնուի Ս. Կիլիսիայի մատրան եւ Ս. Ստեփանոսի եկեղեցիի ղոններուն միջեւ զրոնուած պատին վրայ 250 սմ. լայնքով եւ 260 սմ. բարձրութեամբ: Իր դիրքով եւ մանաւանդ իր ներկայացուցած նիւթով պէտք է նկատուի ամբողջ եկեղեցիին կեդրոնական եւ գլխաւոր պատկերը: Այժմու «Տեառնական» պատկերը կը ներկայացնէ իր վերի

մասին մէջ «Բաժակարբու Առաքեալները», Մեծն Յակոբոսը (Կիլիսիայի) եւ Յովհաննէս Աւետարանիչը Քրիստոսի աջ ու ձախ կողմերը բազմած, համաձայն իրենց մօր խնդրանքին (Մատթ. Ի. 21): Պատկերին ներքեւը ձախ կողմը կը ներկայացուի Ս. Յակոբի գլխատումը, եւ միւս կողմը՝ Յովհաննէս Առաքեալը՝ որ իր Աւետարանը կը գրէ ալեհեր տարիքի մէջ: Ներկայ այս պատկերը նկարուած է 1896 թուականին, օտար նկարչի մը կողմէ: Ան իր գոյներու պայծառութեամբ եւ սրբանկարային արուեստի ոճէն իր շեղումով՝ շեշտակի կը պոռայ իր տարբերութիւնը եւ օտարական մը ըլլալը՝ մէկ ոճով իրագործուած հարիւրաւոր պատկերներու այս Տաճարին մէջ: Չենք կրնար հասկնալ թէ ինչպէս արտօնուած է (եւ աւելի քան 60 տարիներ հանդուրժուած է), ինքն իր մէջ թէեւ յաջող, բայց եկեղեցիի ընդհանուր ոճին հետ հիմնովին աններդաշնակ այս նկարը, այնքան կարելորդ տեղ մը: Այս հսկայ նկարը վերցուելէն յետոյ անոր ներքեւէն երեւան եկաւ գեղարուեստական իսկական յայտնութիւն մը, հին որմնանկարը:

Ներքեւի Փրեսքոն ալ կը պատկերացնէր վերեւ յիշուած նիւթը — վերը՝ Առաքեալներ Քրիստոսի աջ ու ձախ կողմերը, ներքեւը՝ գլխատում Ս. Յակոբայ եւ Աւետարանագրութիւն Ս. Յովհաննէսի: (Տե՛ս Պատկեր Դ- 9):

Սակայն նիւթի իրագործման մէջ անբաղդատելի տարբերութիւն կար երկու պատկերներուն միջեւ. Փրեսքոյի մէջ երեք դէմքերը, Քրիստոս Իր փառքին մէջ եւ Առաքեալներ իրենց բաժակներով Անոր աջ ու ձախ կողմերը, ներկայացուած էին նախ աւելի մեծ եւ աւելի վեհ ու տիրական դիրքերով: Ասոնց դէմքերը եւ դիրքերը նկարուած էին սրբանկարային արուեստի քաջահմուտ եւ վարժ ձեւեր մը կողմէ: Վեհութիւն, խաղաղութիւն եւ հազիւ զգալի քաղցրութիւն մը կը ճառագայթէր անոնցմէ: Պատկերին ներքեւը, աւելի փոքր չափերու վրայ, կը ներկայացուէր Ս. Յակոբի գլխատումը, իսկ անոր հանդիպակած կողմը Յովհաննէս Առաքեալը՝ ծունկի եկած:

Գեղեցիկ այս որմանկարը ընդհանրապէս եւ անոր ներքեւի մասը մասնաւորաբար գրեթէ անվերանորոգելի կերպով եղ-

(*) Ըստ Սաւալանեանցի այժմու գործածական պատկերները նկարուած են ճարտար պատկերահան Տիրացու Յովհաննէսի ձեռքով՝ 1730 - ական թուականներուն (Պատմ. Երուսաղէմի, Բ. հատոր, էջ 709):

ծուած էր: Նկարածեփերը կարեւոր չափով
թափուած եւ թափուելու վրայ էին: Պատ-
կերին ներքեւը երկու անկիւններու ծեփերը
ամբողջութեամբ ինկած եւ վերալեցուած
էին հասարակ ենքմակ ծեփով: Նոյնը պա-
տահած էր պատկերին ներքեւը, 60 սմ.ով
80 սմ. քառանկիւնի կեդրոնական մասին
վրայ: Ս. Յակոբի գլխատեալ մարմինը,
ինչպէս նաեւ իր զիմացը ծնրաղիւր իր եղ-

բոր Յովհաննէս Աւետարանչի կերպարանքը
հազիւ նշմարելի էին: Պատկերին մէջ չկար
Ս. Յակոբի կտրուած գլուխը: Մենք կ'են-
թաղրենք որ Առաքեալի գլուխը՝ կեդրոնի
ծեփը թափուած մասին վրայ էր, հաւա-
նաբար ոսկի կամ արծաթ շրջանակի մէջ
առնուած, ինչպէս է պարագան ներկայիս
մատրան մէջի գլուխի նկարին:

Դժբախտաբար պատկերին վրայ ոչ

Թիւ 9, արձեւաւոր հին որմանկար, Երեւան ելած Ս. Յակոբայ Տանախին
հիւսիսային պատին վրայ, Ս. Գլխաղի մասեան անմիջական ֆակիլը:

նկարչի անուն կար եւ ոչ այ՛ տեւ թուական: Ս. Գրական կամ պարզ բացատրողական արձանագրութիւններ կային միայն երեք դէմքերու գլուխներուն վերեւ: Առաքելոց գլուխներուն վերեւ գրուածները մին միւսին շարունակութիւնը եւ լրացուցիչ էին: Ըստ այսմ Յակոբոս Առաքելի (Փրկչի աջ կողմը) լուսապսակին վերեւ գրուած էր.

ՅՕԺԱՐ ԸՄՊՈՂԻՔՆ

ԶԲՍԺԱԿՆ ԱՐԵԱՆ

Իսկ Յովհաննէս Առաքելի գլխուն վերեւ՝

ՍԲ. ՏԵԱՐԲՆ ՄԵՐ

ՈՐԴԻՔՆ ՈՐՈՏՄԱՆ:

Փրկչի գլխուն աջ կողմը գրուած էր՝

ՓՐԿԻՉՆ ԲԱԶՄԻ

ՅՍԹՈՌՆ ՓԱՌԱՅ

ձախ կողմը կը շարունակուէր՝

ՍՈՅԱ ՏՍՅ ԶՓՈՒՍ

ԸՍՏ ՄՕՐՆ ՀՍՅՅՄԱՆՅ:

Քաղաքիս մէջ չկային նկարչական արուեստի պահպանման կերպերու մասնագէտներ, որպէսզի կարելի ըլլար ստուգել թէ հնարաւոր էր փրկել այս անփոխարինելի նկարը: Մեր կարծիքով գրեթէ անկարելի էր, քանի որ, ինչպէս ակնարկեցինք, որմանկարին ներկերը գրեթէ փոշիացած էին եւ ներկածեփերը կարեւոր չափով թափուած եւ թափուելու վրայ էին: Այնպէս որ յակամայս եւ ցաւով հարկադրուեցանք վերստին ծածկել այս արժէքաւոր որմանկարը, որ վստահեմ թէ եւրոպական կամ լատին տեւէ եկեղեցիի մէջ եթէ երեւան եկած ըլլար, պարծանքով բաց պիտի պահէին եւ ամէն միջոց ի գործ պիտի դնէին փրկելու համար զայն, զիտնալով հանդերձ արժէքը եւ նշանակութիւնը այն միւս ճշմարտութեան թէ եկեղեցին հնութեանց ցուցադրամայր չէ: Այս նկարը ոչ միայն հնագիտական արժէք ներկայացնող գեղարուեստի գործ մը, այլ նաեւ աւելի տպաւորիչ եւ ներշնչող սրբանկար մըն էր:

Այս կապակցութեամբ կ'անդրադառնանք նաեւ ցաւալի այն երեւոյթին որ կը ծածկէ Ս. Յակոբայ Տաճարի հնագիտական արժէքը: Ս. Յակոբը ոմանց կողմէ որակուած է «Ս. Երկրի գեղեցկագոյն եկեղեցին»: Սակայն իր արժէքը լոկ իր գեղեցկութեան մէջ չի կայանար, ոչ այ՛ Ս. Երկրի կարեւորագոյն Սրբավայրերէն մէկն ըլլալու իրականութեան մէջ: Ս. Յակոբ Երուսաղէմի հնագոյն եկեղեցիներէն մէկն է, եթէ ոչ իր ներկայ ամբողջութեամբ, գէթ իր կարգ մը

մասերուն մէջ: Ներսէն ղիտուած Ս. Յակոբը արդարեւ կը պարզէ հոյակապ ճարտարապետական գեղեցկութիւն մը, այսինքն կ'արդարացնէ իր «գեղեցկագոյն Տաճար»-ի հանգամանքը: Սակայն այս հնադարեան եկեղեցիի տարիքը մատնանշող ոչ մէկ երեւոյթ կայ ներսէն: Ներկայիս եկեղեցիի ներքին ոչ մէկ տեսանելի մասը 17րդ դարէն անդին չանցնի: Եկեղեցիի հնագոյն մասերը ծածկուած ու պահուած են սովորական պատկերներու, յախճապակիներու եւ ձեփերու հոփին: Մինչեւ իսկ չենք զիտէր թէ Ս. Յակոբայ հաստ եւ հսկայական պատերը ինչ տեսակ քարերով շինուած են: Այս կէտի մասին մասամբ մը զաղափար կազմելու համար, օգտուելով «Տեառնական» որմանկարի ներքեւի մասին ձեփերուն ինկած ըլլալու հանգամանքէն, կեդրոնի քառանկիւնի մասը ամբողջութեամբ մաքրուեցաւ ձեփի մնացորդներէ եւ ստուգուեցաւ որ եկեղեցիի գէթ այս (հիւսիսային) պատը շինուած է կոշտ եւ անտաշ քարերէ:

Ուրիշ երեւոյթ մը որ մասամբ կը խափանէ Տաճարին ճարտարապետական գիծերուն «երկնական» գեղեցկութիւնը, Ս. Յակոբայ առաստաղէն կախուած կանթեղի չուաններու բազմութիւնն է: Անոնք կախուած են ճախարակներով, եւ անոնց ծայրերը կապուած են սիւններուն եւ պատերուն, այսպէս կրկնապատկելով չուաններու խճողումը: Ստոյգ է որ տօնական օրերուն, երբ ամէն չուանէ կանթեղ մը կախուած է, եկեղեցիի մէջ կը ստեղծուի զարդական գեղեցկութիւն մը որ իր լրումին կը յանգի առտուան մթնշաղին, երբ Տաճարի բոլոր կանթեղները վառուած են եւ ամենուրեք կը սփռեն զոյնգոյն ապակիներէ իրենց պլպլուն կենդանութիւնը, պարզելով այսպէս անմոռանալի տեսարան մը: Սակայն սովորական օրերուն, երբ կանթեղներ մեծ մասամբ վերցուած կ'ըլլան, մերկ չուաններ եւ անոնցմէ կախուած գունտեր աւելի կը շեշտեն իրենց դատարկ ներկայութիւնը, ցրուելով ղիտողի ուշադրութիւնը այն հոյակապ եւ մնայուն ներդաշնակութենէն որ Տաճարին կամարները, զմբէթը եւ ընդհանուր ճարտարապետական զիծերը կը յօրինեն: Իր կարգ մը ոչ անհրաժեշտ զարդերէն մերկանալով այս ըսքանչելի Տաճարի պարզօրէն սլացիկ վեհութիւնը աւելի երեւան պիտի զայ:

(2)

ՇՆՈՐՀԳ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(Շարունակելի)